

LECTURES ON EAST CENTRAL EUROPEAN LEGAL HISTORY

Pál Sárosy (ur.),

Central European Academic Publishing, Miskolc, 2022., 303 str.

UDK: 34:94(4-191.2)(048.1)

DOI: 10.3935/zpfz.72.6.08

Mađarska izdavačka kuća Central European Academic Publishing iz Miskolca objavila je 2022. godine monografiju pod nazivom *Lectures on East Central European Legal History*. Urednik monografije je Pál Sárosy, predstojnik Katedre za rimsko pravo te ravnatelj Instituta za pravnu povijest i pravnu teoriju Pravnog fakulteta Sveučilišta u Miškolcu u Mađarskoj. Monografija je namijenjena ponajprije doktorandima pravnih studija koji bi uz pomoć predmetnog djela, u vidu udžbenika, stvorili širu perspektivu i bolje razumijevanje pravnog sustava. Također, monografija može poslužiti i studentima dodiplomskog studija kao i široj pravničkoj profesiji jer je poznavanje povijesnog razvoja pojedinih pravnih sustava i instituta vjerodostojan temelj njihova razumijevanja u suvremenosti.

Temeljne odrednice monografije iznio je u predgovoru (*Introduction*) urednik Pál Sárosy ističući prvo značenje pravno-povijesnih istraživanja i izazove pred kojima se pravno-povijesne znanosti nalaze danas, zatim obrazlažući pojam Srednjoistočna Europa kao područje kojega je pravna povijest obrađena u ovom djelu. Riječ je o terminu novijega datuma koji je nastao iz potrebe definiranja regije koja nije ni posve zapadna ni posve istočna, već predstavlja, kako navodi povjesničar Piotr S. Wandycz, “srednju zonu” (“middle zone” ili “lands in between”).¹ Postoje mnogobrojni znanstveni prijepori u pogledu preciznog određivanja teritorija koji u sebi objedinjuje pojam Srednjoistočne Europe, jer je regionalne granice općenito teško jednoznačno određivati zbog promjenji-

---

¹ Usp. Wandycz, P. S., *The Price of Freedom – A History of East Central Europe from the Middle Ages to the Present*, 2nd edition, Routledge, London, New York, 2001., str. 1.

vosti, a još i više zbog toga što mnogobrojni autori na različite načine i na različitim osnovama tumače prostorni dio pojma. Primjerice, Piotr S. Wandycz definira ovaj pojam kao istočni dio Srednje Europe – preciznije, povijesni prostor Poljske, odnosno Poljsko-Litvanske Unije, zatim zemlje krune sv. Vaclava (Češka) i Slovačka, te zemlje Krune sv. Stjepana (Ugarska/Mađarska) s Hrvatskom (samo u određenim povijesnim razdobljima), dok Jean W. Sedlar u taj pojam, osim naprijed navedenih zemalja, uključuje teritorij današnje Rumunjske, Bugarske, Albanije i zemlje nastale raspadom Jugoslavije.² Iako postoje oprečna mišljenja znanstvenika u vezi s terminom Srednjoistočne Europe, ova monografija ne obrađuje pravnu povijest današnje Bugarske, Albanije, Latvije i Estonije. Međutim, kako navodi urednik (str. 13), državni teritorij današnje Austrije, koja pripada Srednjoj zapadnoj Europi, nije mogao ostati neobrađen upravo iz razloga pravno-povijesnog utjecaja koji je ona ostvarila na zemlje regije Srednjoistočne Europe. Također, s obzirom na recentniju povijest, odnosno jedinstveni utjecaj SSSR-a na pravne sustave dijela zemalja pripadnih ovom području nakon 1945. godine, u okviru jednog od poglavlja je uz Čehoslovačku, Rumunjsku, Mađarsku i Poljsku obrađeno javno i kazneno pravo Njemačke Demokratske Republike, iako Njemačka nije pripadna predviđenom teritorijalnom okviru koji je obrađen u monografiji.³

***

Predmetno djelo je uz navedeni predgovor sadržajno koncipirano u deset temeljnih poglavlja koja obrađuju različite aspekte pravno-povijesnog razvoja ove regije, pri čemu su eminentni autori, Marko Petrak, Srđan Šarkić, Elemér Balogh, Vojtech Vladár, Jakub Razim i Lenka Šmidová Málárova, Miroslav Lysý, Emőd Veress, Ewa Kozerska i Tomas Scheffler, te Iván Halász, dali, svaki na svoj, originalan način, važan znanstveni doprinos proučavanju povijesno-pravnih tema zadane regije. Također, djelo sadržava dodatak koji će svakako biti od velike koristi čitatelju iz bilo koje od zemalja regije, a posebno onima izvan nje – karte područja Srednjoistočne Europe kroz povijest koje je pripremio Zsombor Bartos-Elekes.

U uvodnome, prvome poglavlju monografije, u okviru rada pod naslovom *Roman Law as Ius Commune in East Central Europe: the Example of the Lands of*

² Wandycz, P. S., *ibid.*, str. 1; Sedlar, J. W., *East Central Europe in the Middle Ages 1000-1500*, University of Washington Press, Seattle, London, 1994., str. 9 i sl.

³ Pritom valja odmah upozoriti da je i u poglavlju *Ecclesiastical Jurisdiction in Medieval East Central Europe* obrađena Bavarska.

the Crown of Saint Stephen, nedavno prerano preminuli profesor i dugogodišnji predstojnik Katedre za rimsko pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Marko Petrak izložio je ulogu rimskog prava, kao *ius commune*, u pravno-povijesnom razvoju Srednjoistočne Europe od srednjega vijeka do danas, s naglaskom na području Republike Hrvatske. U kontekstu zemalja Krune sv. Stjepana istaknuto je kako iskustvo rimskog prava kao *ius commune* nije nevažno kako se ponekad uzima, te da ono sadržava određenu razinu paradigmatičnosti jer na navedenom području europski *ius commune* nije bio izravni izvor prava u razdoblju do 1848. godine, ali su zasigurno postojali izvori putem kojih je rimska pravna tradicija imala znatan utjecaj (primjerice Kitonićev *Directio Methodica* i uključivanje *Digesta* 50,17 u *Corpus Iuris Hungarici*). Naznačeno je kako su tek od druge polovice 19. stoljeća mađarska sudska praksa i doktrina, suočene s odumiranjem feudalnih odnosa i neuspjelim pokušajima donošenja suvremenog nacionalnog građanskog zakonika, uzdignule rimsko privatno pravo u obliku *ius commune* na razinu supsidijarnog izvora prava, pri čemu je navedeni razvoj također važan za suvremenu primjenu rimskog prava u Hrvatskoj. U radu su pritom posebno obrađeni pravni temelji za uporabu rimskih pravnih pravila iz *Corpus Iuris Hungarici* i *ius commune* u Hrvatskoj danas, a čime su i strani čitatelji u prigodi upoznati se s jednom od istaknutih teza profesora Petraka koja je već prepoznata i prihvaćena u hrvatskoj pravnoj javnosti.

U drugome je poglavlju Srđan Šarkić u radu *The Influence of Byzantine Law in East Central Europe* obradio utjecaj bizantskog prava u ovoj regiji. Autor ponajprije pozornost posvećuje izvorima bizantskog prava, kako svjetovnog tako i crkvenog, potom obrađuje recepciju bizantskog prava u slavenskim zemljama, te odvojeno u podunavskim kneževinama Vlaškoj i Moldaviji. U radu je dan detaljan pregled elemenata i djelovanja bizantskog prava na ovom području, čime je autor omogućio studentima pravne povijesti da se na koncizan, ali temeljit način upoznaju i s istočnim "krilom" recepcije rimskog prava. Posljednji dio rada posvećen je bizantskim javnopravnim idejama i konceptima i njihovoj ulozi u razvoju vlasti i društva u obrađenim područjima Srednjoistočne Europe.

Elemér Balogh je u trećem poglavlju *Ecclesiastical Jurisdiction in Medieval East Central Europe* prikazao različite modele crkvenih sudova i njihovu organizaciju i djelovanje. Budući da je crkveno sudstvo bilo koncentrirano na razini biskupija, organizacijska i jurisdikcijska pravila na navedenoj razini uključena su u ovaj dio studije, posebice analizirajući biskupije koje su djelovale na područjima Bavarske, Poljske i Mađarske. Autor je uvodno naglasio kako je glede modela ustroja crkvenog sudstva srednjovjekovna Europa bila podijeljena na sjever i jug, pri čemu je ovo područje obuhvaćalo obje europske pravne regije (Bavarska i Poljska sjeverni model – *officialis*, Mađarska južni – *vicarius*), te u

svojem radu detaljno razrađuje niz kombiniranih elemenata iz navedenih dvaju modela sudovanja. Uz niz podataka o strukturi biskupija i sudova, autor je u radu posebno raščlanio pitanje nadležnosti crkvenih sudova te ga stavio u povijesni kontekst. Također, u posljednjem dijelu ovog poglavlja može se istaknuti analiza kronologije odnosa ugarskih kraljeva i biskupa, te papa, a u vezi s primjenom kanonskog prava.

U četvrtom je poglavlju pod naslovom *Collections of Customary Law in East Central Europe Using the Example of Opus Tripartitum* Vojtech Vladár analizirao okolnosti nastanka *Opus Tripartitum*, njegovu strukturu i sadržaj. U prvome je dijelu rada detaljnije pojašnjen profesionalni put Stjepana Verbőzcyja, zatim je sagledan duh u kojem je *Tripartitum* napisan, nakon čega je raščlanjena njegova struktura i značajke glavnih dijelova. Također, na primjeru ove neslužbene kodifikacije običajnog prava razjašnjen je sukob između običajnog prava koje je dominiralo na početku razvoja svih pravnih sustava i pisanog prava. Uz *Opus Tripartitum* autor se na kraju kratko osvrće i na zbirke običajnog prava u ostalim dijelovima Srednjoistočne Europe.

U petome poglavlju *Town Law Books in East Central Europe* autori Jakub Razim i Lenka Šmidová Málárova razložili su značenje gradskih pravnih knjiga na području Srednjoistočne Europe. Na primjerima gradova Češke, Slovačke, Mađarske, Austrije i Poljske autori su prikazali ustrojstvo gradske uprave i sudstva, municipalno (gradsko) pravo, te uputili na sačuvane spise i gradske pravne knjige. Na temelju provedenih analiza skrenuta je pozornost na važnu ulogu gradskih knjiga kao pravnih izvora koji istodobno odražavaju kvalitetu pravne kulture i života u srednjovjekovnim i ranonovovjekovnim gradovima.

Miroslav Lysý je u radu *The History of International Cooperation and Integrations in East Central Europe*, koji čini šesto poglavlje ove monografije, analizirao razvoj međunarodnih odnosa, suradnje i međunarodnog prava u Srednjoj Europi od početka srednjega vijeka do danas, stavljajući u fokus odnos međunarodnog i ustavnog prava. Riječ je o vrlo informativnom pregledu pravno-političke povijesti područja, s naglaskom na raznim oblicima zajedničkih država, poput Ugarsko-hrvatske zajednice (“...Hungarian-Croatian union, which was originally linked solely to the person of the monarch [thus having the form of a personal union] and lasted until 1918.”, str. 189.).

Sedmo poglavlje pod naslovom *Private Law Codifications in East Central Europe* obrađuje pitanje kodifikacija privatnog prava u Srednjoistočnoj Europi. Nakon uvodnoga dijela u kojem je izložen širi europski kontekst, Emőd Veress je u glavnome dijelu rada raščlanio valove kodifikacije privatnog prava tijekom 19. i 20. stoljeća na ovom području – dva vala u 19. stoljeću te tri u 20. stoljeću. Njegova povijesna analiza upućuje na pravne, političke, ideološke i ekonomske

čimbenike koji su oblikovali ovu regiju, dok se iz tabličnog prikaza priloženog uz zaključak, koji svakako pridonosi preglednosti rada, može lako uočiti kako su pri kodifikaciji zakonodavci uglavnom bili pod utjecajem francuskog, austrijskog ili njemačkog prava.

Autori Ewa Kozerska i Tomas Scheffler u osmome poglavlju *State and Criminal Law of the East Central European Dictatorships* analiziraju ustavnopravno i kaznenopravno uređenje Čehoslovačke, Njemačke Demokratske Republike, Rumunjske, Mađarske i Poljske između 1944. i 1989. godine. Poveznica navedenih pravnih sustava je činjenica da su te države kao rezultat odluka velikih sila dospjele pod izravan nadzor Sovjetskog Saveza te su u tom razdoblju od njega preuzele pojedina totalitarna politička rješenja.

Nationalization, Collectivization, Reprivatization, and Privatization in East Central Europe: Arguments for a General Theory naziv je rada Emőda Veressa kojim u devetome poglavlju detaljno prikazuje nacionalizaciju, kolektivizaciju te odnos prema privatnom vlasništvu kroz pravne norme kojima je svrha bila socijalistička preobrazba nacionalne ekonomije nakon Drugoga svjetskog rata. Nakon toga su obrađene zakonodavne mjere za postizanje prijelaza na tržišno gospodarstvo nakon promjene režima u raznim državama regije, te su konačno analizirane privatnopravne implikacije povrata nacionalizirane imovine i privatizacije. U radu se piše o općim trendovima u Srednjoistočnoj Europi, a u smislu studije slučaja na kojem se prikazuju određene pojedinosti uzet je primjer Rumunjske.

U posljednjem je poglavlju monografije pod naslovom *National and Ethnic Minorities' Legal Position in East Central Europe Between 1789 and 1989* Iván Halász dao sažetu povijest zaštite nacionalnih manjina u Srednjoistočnoj Europi. Autor je diferencirao tri glavna razdoblja u modernoj povijesti vezana uz prava manjina, razdoblje od 1789. do 1918., međuratno razdoblje od 1918. do 1939., i razdoblje nakon 1945. godine. U radu se komparativno analizira stanje u različitim državama te upozorava na važnost međunarodnih odnosa. Također je iznesen zaključak da je položaj manjina bio lošiji što su određene države imale veću samostalnost i snagu, dok je u vezu s kasnijim pogoršanim položajem manjina dovedena poslijeratna antinacionalna politika u određenim državama. Konačno je istaknuto da, bez obzira na određena kraća razdoblja ugrožavanja manjinskih prava, regija ima dugu povijest pravne zaštite nacionalnih i etičkih manjina vezanu uza složenu etničku i društvenu strukturu.

U okviru dodatka (prilog – karte) Zsombor Bartos-Elekes pripremio je karte Srednjoistočne Europe u godinama 1830., 1855., 1876., 1884., 1912., 1914., 1937., 1989., sve do 2021., a sam jezik toponima karata prilagođen je razdoblju, odnosno godini koju prikazuje.

***

Uobličavajući i komparirajući državnopravne i društvenopolitičke prilike i njihov utjecaj na pravni sustav, znanstveni radovi u ovoj monografiji predstavljaju snažan poticaj istraživanju pravne povijesti Srednjoistočne Europe. Zajednička ideja i misao vodilja predmetnog djela očituje se u naglašavanju važnosti poznavanja geneze pravno-povijesnih rješenja i procesa koji su u različitim vremenskim razdobljima, unutar različitih državnopravnih okvira, oblikovali i stvarali pravnu sliku Srednjoistočne Europe kakvu poznajemo danas.

Osim znanstvenom težinom, predmetno se djelo odlikuje koherentnošću i minucioznošću, stoga se nadamo da će ova monografija srednjoistočnu europsku pravnu misao učiniti pristupačnijom i onim čitateljima u Europi i izvan nje koji možda nemaju šira znanja o pravnoj tradiciji ove regije. Temeljito razumijevanje nastanka, razvoja i prilagodbe pravnih procesa i instituta polazišna su točka svakog adekvatnog jurističkog procesa obrazovanja, stoga vjerujemo da će ova monografija biti od iznimne pomoći studentima dodiplomskog, diplomskog i poslijediplomskog studija, ali i pravnim praktičarima, kako srednjoistočne europske pravne regije tako i drugima.

Ivana Marušić, mag. iur.*

---

* Ivana Marušić, mag. iur., asistentica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, Matice hrvatske b.b., 88 000 Mostar, Bosna i Hercegovina; ivana.marusic@pf.sum.ba; ORCID ID: orcid.org/0000-0002-2689-2284